

رونمایی و نقد و بررسی کتاب سطر مستور

داود احمدی بلوطکی

قابل اعتناست. این کتاب، کتابی جامع، بانظم و مرجع است. از طرفی هم سبک‌شناسی برای ما پدیده‌ای جدید است که در تاریخ پژوهشی ما در این حوزه، به صورت جدی با آن برخورد نشده است.

او در همین زمینه ادامه داد: خوش‌نویسی هنری چندوجهی است و زمانی که در قرآن کریم استفاده می‌شود، این خصوصیت شکلی ویژه به خود می‌گیرد. تجزیه و تحلیل، کتابت، قرآن‌نگاره‌ها و مصحف‌کاری، بسیار سخت است و آقای صحراگرد از این جهت هم، کاری بسیار ارزشمند انجام داده است.

مکی‌نژاد به سبک و سیاق نگارنده اشاره کرد و گفت: ایشان علاوه بر اینکه دوره‌ای بسیار مهم از تاریخ خوش‌نویسی کوفی شرقی را تجزیه و تحلیل، تاریخ‌نگاری و سبک‌شناسی کرده است، راه و روش نگارش و آموزش هم پیش روی کسانی که می‌خواهند در حوزه نسخه‌آرایی، کتابت و خوش‌نویسی تحقیق کنند، گذاشته است. این کتاب می‌تواند برای پژوهشگرانی که قصد ادامه این راه را دارند، الگویی بسیار خوب باشد. ما امروز مفتخریم که بگوییم به مدد زحمات پژوهشگرانی همچون

هم‌زمان با هفته ملی خوش‌نویسی، آیین مجازی رونمایی و نقد و بررسی کتاب سطر مستور؛ تاریخ و سبک‌شناسی کوفی شرقی، بی حضور مخاطب با مشارکت بنیاد بین‌المللی امام رضا(ع) در فرهنگستان هنر برگزار شد.

در این مراسم که دوشنبه ۲۸ مهر ۱۳۹۹ در فرهنگستان هنر برگزار شد، مرتضی کریمی‌نیا، قرآن‌پژوه و عضو هیئت علمی دانشنامه جهان اسلام؛ حمیدرضا قلیچ‌خانی، نسخه‌پژوه و پژوهشگر خوش‌نویسی؛ مهدی مکی‌نژاد، عضو گروه تخصصی هنرهای سنتی و صنایع دستی فرهنگستان هنر؛ و مهدی صحراگرد، مؤلف کتاب و پژوهشگر خوش‌نویسی، سخنرانی کردند.

در ابتدای این نشست، مهدی مکی‌نژاد با خیر مقدم به مخاطبان فرهنگستان هنر در فضای مجازی، هفته ملی خوش‌نویسی را گرامی داشت و ضمن تبریک به هنرمندان این عرصه، آغاز سخن کرد و گفت: خوش‌نویسی یکی از ارکان هنر جهان اسلام است و کتابت و خوش‌نویسی قرآن کریم، یکی از مسائل اساسی بوده که هنرمندان خوش‌نویس بدان پرداخته‌اند. کتاب سطر مستور آقای صحراگرد از همه لحاظ

سطر مستور این است که مؤلف تلاش کرده تا اطلاعات مربوط به نسخه‌ها را به صورت دقیق عنوان کند. این پژوهش می‌تواند برای پژوهشگران دیگر حوزه‌ها هم مفید باشد. به نظر من این کتاب به استانداردی رسیده است که من بعد، هر محققى که در پژوهش و پایان‌نامه و مقاله‌ای در حوزه خط کوفی و کوفی ایرانی بخواهد تحقیق کند، ناچار است به این کتاب مراجعه کند و قطعاً بی‌نیاز از این اثر نخواهد بود. به همین سبب این کتاب مرجعی برای حوزه خوش‌نویسی، کتاب‌آرایی، هنرهای اسلامی و خطوط ایرانی و شرقی محسوب می‌شود. به متولیان چاپ و نشر این کتاب تبریک می‌گویم و امیدوارم که از ایشان و تمامی پژوهشگران جوانی که در این حوزه فعالیت می‌کنند، حمایت بشود.

مرتضی کریمی‌نیا سخنران بعدی بود که این‌گونه سخن آغاز کرد: من نه خوش‌نویسم و نه مورخ تاریخ خوش‌نویسی. چیزی که مرا با این کتاب و این حوزه پیوند می‌زند، علاقه بی‌اندازه من به لایه‌های گذشته تاریخ، فرهنگ و تمدن اسلام و ایران است. نمونه‌های مکتوب از نسخه‌های کهن قرآنی به خط کوفی و کوفی مشرقی، از جمله اسناد مهم‌اند.

آقای صحراگرد، آقای قلیچ‌خانی و دیگر محققان در حوزه خوش‌نویسی، تحقیقات بومی بسیار خوبی داریم. تکیه ما امروز به داخل است. این نویدی است برای آینده خوش‌نویسی ما که این هنرمندان که در حوزه تولید هنری، راه خودش را ادامه می‌دهد، در حوزه پژوهش هم پرتوان است.

حمیدرضا قلیچ‌خانی سخنران بعدی این برنامه بود. او در آغاز سخنانش گفت: از تلاش ارزشمند آقای صحراگرد قدردانی می‌کنم و نتیجه زحمات و تلاش ایشان را می‌توانیم در دقت و ارزش همین کتاب ببینیم.

قلیچ‌خانی همت موزه‌ها و کتابخانه‌ها را که دربرگیرنده منابع اصلی این‌گونه پژوهش‌ها هستند، لازم دانست و ضمن تأکید بر در اختیار قرار دادن منابع لازم برای محققان، گفت: تا دهه‌های اخیر، منابع درباره خط کوفی بسیار کم بودند و پژوهشی بدان معنی وجود نداشت و اصلاً سبک‌شناسی وجود نداشت. بعضی از آنها تألیفی و بعضی نیز ترجمه بودند. ما هرچقدر در تاریخ خطوط عقب‌تر می‌رویم و به خط کوفی و پیدایش کوفی‌های بی‌نقطه و بی‌اعراب می‌رسیم، کار سخت‌تر می‌شود و منابع هم در دسترس نیستند. یکی از ارزش‌های کتاب

می‌کنم این کتاب را به‌عنوان الگویی بسیار خوب بخوانید.

در انتهای برنامه، مهدی صحراگرد، مؤلف کتاب، به‌عنوان آخرین سخنران این‌گونه آغاز سخن کرد: من برای تألیف این کتاب، از همه آثار کوفی که در دسترس بود استفاده کردم. روشی را که در ابتدا برای تألیف کتاب در نظر گرفتیم، روشی بود که مبنایش طبقه‌بندی جغرافیایی بود. در این روش از متون تاریخی و خوش‌نویسی ایران استفاده کردم که آن خود به دو بخش شرقی با عنوان «خراسانی» و غربی با عنوان «عراقی» تقسیم می‌شود. می‌خواستم این الگورا پیاده کنم، اما به این دلیل که تعداد نمونه‌هایی که محل کتابتشان مشخص نبود بسیار فراوان بود، مسیر را عوض کردم. در تاریخ هنروقتی با آثاری هنری مواجه می‌شویم که اطلاعاتی از نحوه و زمان تولیدشان نیست، بهترین روش برای برخورد با آنها سبک‌شناسی است که بسیار می‌تواند به ما کمک کند. در قرن نوزدهم، غربی‌ها سبک‌شناسی را بسیار توسعه دادند و از آن بهره گرفتند. اما ما این کار را نکردیم و در مسیر تحقیقات هنری مان به سبک‌شناسی، به‌نوعی بی‌توجهی می‌شود. در حالی که سبک‌شناسی، روشی تازه از تاریخ‌نگاری به ما ارائه می‌دهد و باب‌هایی جدید برایمان در طول مسیر تحقیق باز می‌کند.

صحراگرد مهم‌ترین و سخت‌ترین بخش کار در مسیر تألیف کتابش را دسترسی به منابع دانست و در انتها گفت: این کتاب را می‌توان از گام‌های اولیه دانست و با توجه به اینکه مخاطب این کتاب مشخصاً مخاطب خاص است، از به‌کاربردن عناوین ابتدایی خوش‌نویسی در آن پرهیز کرده‌ام.

در انتهای این برنامه از کتاب سطر مستور رونمایی شد.

قدیمی‌ترین اسنادی که ما برای شناخت تاریخ کهن ایران در اختیار داریم نسخه‌های قرآنی‌اند و کم‌تر اثری هست که واجد اطلاعاتی این‌گونه جامع باشد. کار ایشان از این لحاظ که ما را از سردرگمی بین انواع خطوط کوفی درآورده است، بسیار حائز اهمیت است. ایشان برای اینکه ما بهتر بتوانیم کوفی مشرقی را بشناسیم، در بعضی از نمونه‌های خود از خط هم خارج می‌شود و به‌نوعی به خط‌نقاشی نزدیک می‌شود. با این توجه که برای این کار ارزشمند هیچ نقشه راه و ماکتی وجود نداشته است و ایشان همه کار را از اول شروع کرده‌اند، می‌توان مطمئن بود که این کتاب در درازمدت اهمیت خود را نشان می‌دهد. تقسیم‌بندی کتاب سطر مستور، براساس این سه عنصر یعنی: شناسایی و تحلیل خط، تذهیب، و احیاناً مراجعه به مکان جغرافیایی خط است، که از این تقسیم‌بندی در آثار دیگری که به‌صورت ترجمه دیده‌ایم، غالباً استفاده نشده است. تحقیقات ایشان در این کتاب، منشأ بعضی تحلیل‌های تاریخی است که به ما ابزارهایی کمکی می‌دهد تا بتوانیم در تقسیم‌بندی‌ها دقیق‌تر شویم. نکات ارزنده کتاب بیشتر از این است که بتوانم اینجا و به‌صورت خلاصه عرض کنم. به سخت‌کوشی و همت آقای صحراگرد تبریک می‌گویم و بسیار خوشحالم که فرهنگستان هنر ما، چنین کار مهمی انجام داده است و اثری را حمایت کرده که جایش در میان آثار بومی ما خالی بود. این باعث شده تا ما امروزه شاهد چنین گلی در بوستان و گلستان خوش‌نویسی‌مان در حوزه پژوهش باشیم.

در ادامه برنامه، مهدی مکی‌نژاد ضمن بارز شمردن وجه زیبایی‌شناسی کتاب سطر مستور گفت: خوش‌نویسی در فرهنگ ما و در فرهنگ جهان اسلام، به چشمه می‌ماند و این کتاب ما را به سمت سرچشمه هدایت می‌کند. من توصیه

سَطرِ مَسْتَوِر

تاریخ و سبک شناسی کوفی شرقی

مهدی صحرانگرد

